

NORME CE CONDUC SPRE O EXPRIMARE CLARĂ ȘI CORECTĂ A LIMBII ROMÂNE

NORMS THAT ENSURE CLEAR AND CORRECT WAYS OF EXPRESSION IN THE ROMANIAN LANGUAGE

IRINA SCUTARIU,

doctor în studiul artelor, conferențiar universitar,
Universitatea Națională de Arte George Enescu, Iași, România

CZU 792.028.3

808.5

Tezele prezentate în acest articol fac referire la diferite metode deja existente, precum și la cele elaborate cu imaginație, rezultate din munca mea de pedagog alături de studenți români veniți din diferite regiuni ale țării, dar mai ales la metodele rezultate din lucrul cu studenți proveniți din Basarabia. Din acest punct de vedere, se pot observa două mari direcții de lucru: prima — care ține de corecta efectuare a lecturii în limba română; a doua — care ține de eliminarea din vorbirea curentă a expresiilor neromânești. Acestea pot fi eficiente doar cu condiția ca cel dornic să folosească limba română corect, să conștientizeze și să-și corecteze exprimarea printr-un autocontrol zilnic. Trebuie să remarcăm faptul că efortul profesorului rămâne fără rezultat, atunci când studentul nu lucrează constant și cu o atenție deosebită îndreptată spre frazarea corectă, românească. Riscul de a nu ajunge la obișnuința de a se folosi de limba literară îi vizează și pe acei studenți români care rămân fideli unei exprimări de tip regional.

Cuvinte-cheie: defect de pronunție, vorbire scenică, deficiență în exprimare, expresivitate în vorbirea scenică, dicție

The present article refers to different methods that already exist, that were invented or that resulted from my work as a teacher for Romanian students from different regions of the country, and in particular to those coming from Bessarabia. From this point of view, there are two distinct directions in my activity, more precisely: the first one referring to the correct act of reading in Romanian while the second one consists in eliminating non-Romanian expressions from everyday speech. They can only be effective if the one in question is interested in the correct use of Romanian, in acknowledging and correcting the way he expresses himself every day. It must be noticed that a teacher's efforts are null when the student is not constant in his work and his attention is not directed to correct Romanian phrasing. The risk of not getting used to the Romanian literary language refers also to those Romanian students who remain faithful to a regional type of speaking.

Keywords: pronunciation defect, stage speech, deficiency in expression, expression in stage speech, diction

Introducere

Nevoia de a cunoaște limba română literară trebuie să devină o preocupare constantă a actorului. El este cel care, pe scenă, o va reda în diferitele ei moduri de exprimare care țin de folosirea dialectelor sau de aplicarea unor defecte de pronunție existente în exprimarea personajelor, atunci când specificul lor o cere.

Actorul trebuie să fie un model pentru societatea din care face parte, din foarte multe puncte de vedere. Felul său de a comunica denotă, de cele mai multe ori, stăpânire de sine, iar acest aspect al personalității sale nu se poate detașa de modul său de a se exprima. Limba română cuprinde reguli gramaticale și de pronunție foarte stricte, dar și un mod de a o intona propriu. Melodicitatea ei se deprinde în timp, cu răbdare. Pentru o persoană care dorește să învețe limba noastră, la o vârstă ce depășește optsprezece sau nouăsprezece ani, este greu să o folosească corect, dar nu este imposibil. În cazul în care ne propunem să subliniem meritul esențial al actorului, atunci vom spune că acesta a fost dintotdeauna cel care a uzat de limba literară și a evidențiat-o prin afect și chiar și în zilele noastre a rămas fidel acestei reguli nescrise. Dar actorul nu trebuie să fie singurul cu astfel de principii lingvistice, ce țin de întrebuințarea limbii folosită în mod curent, într-o societate dezvoltată normal.

Intenții pedagogice specifice disciplinei Vorbirea scenică. Elemente ce țin de corectarea dicției

Fiecare student are particularitățile sale de rostire și, în consecință, va primi un set de exerciții specifice lui. Pentru o rostire expresivă, e nevoie ca să exersăm, prima dată, mușchiul limbii, cel care realizează, în interiorul cavității bucale, culoarul pe unde trece sunetul pentru a fi emis. Acest mușchi se lucrează la fel cum precizez și în capitolul *Mobilitate facială*, subcapitolul *Exerciții de relaxare a limbii*, aparținând lucrării mele intitulată *Expresivitate în rostirea scenică*, la care adaug, pentru cei care vorbesc basarabenește sau moldovenește, un altul: cu buzele închise, maxilarele întredeschise împing apexul (vârful limbii) la baza incisivilor superiori, apoi retrag limba, în poziție dreaptă, către omușor, trasând, în interiorul cavității bucale o linie imaginară. Acești subiecți vor progresa spre o vorbire fără accent regional, doar dacă vor înțelege că obiectivul lor are mai multe sarcini; anume că acest exercițiu trebuie corelat în vorbire și cu alte foneme, cum ar fi cele tehnice prezente în tabele realizate cu alăturarea vocalelor de consoanele care se pronunță înmuiat. Spre exemplu:

al, el, il, ol, ul, îl, ăl
 ala, ale, ali, alo, alu, alâ, ală
 ela, ele, eli, elo, elu, elâ, ală
 ila, ile, ili, ilo, ilu, ilâ, ilă
 ola, ole, oli, olo, olu, olâ, olă
 ula, ule, uli, ulo, ulu, ulâ, ulă
 âla, âle, âli, âlo, âlu, âlâ, âlă
 ăla, ăle, ăli, ălo, ălu, ălâ, ălă

Studentii sunt invitați să realizeze astfel de tabele, pentru cuvintele ale căror sunete nu ies cu toate fonemele bine pronunțate. De multe ori se întâlnește, precum spuneam, o palatalizare a sunetelor dinaintea sau de după consoana „l” care incomodează tehnic inclusiv emiterea cuvintelor verbalizate, împiedicând chiar prezența unei voci puternice, din punct de vedere sonor. Acest aspect poate conduce la precipitarea cuvintelor. Pentru această deficiență în exprimare, indic un exercițiu care presupune eliminarea consoanelor din cuvânt și pronunțarea separată a vocalelor, apoi fixarea accentului pe vocala corespunzătoare rostirii corecte a cuvântului și pe repetarea pronunțării vocalelor cu accentul aferent pentru ca, la final, să pronunțăm întreg cuvântul, eliminând, astfel, precipitarea lui. În cazul aplicării acestei tehnici vom urma ca să rostim propoziția în întregul ei.

Dobândirea unei dicții corespunzătoare actorului este o sarcină grea pentru orice tip de student. Mediul familial, anturajul, lecturile practicate și chiar modul lui de gândire influențează categoric felul exprimării sale. Când afirmăm despre o persoană că are o dicție perfectă, admirăm inclusiv inflexiunile tonale potrivite ideii pe care acea persoană o exprimă. Prin urmare, lucrul pentru o dicție bună este constant, nu se oprește niciodată. Actorul învață texte și atitudini ale personajelor pe care le interpretează cât timp este activ în meseria de actor, iar o dicție bună, dobândită la o vârstă fragedă, rezistă și mai bine în timp. Spun asta deoarece am observat că există o diferență de percepție în înțelegerea exercițiilor, care diferă de la o vârstă la alta. Spre exemplu, dacă lucrez cu un student care abia a

împlinit optsprezece ani, am rezultate mai bune și într-un timp mai scurt decât atunci când lucrez cu o persoană de peste douăzeci și cinci de ani, obișnuită să se audă vorbind în felul ei și nu altfel. Aici cred că este vorba de ambiție și răbdare, atribute care aparțin sau nu de caracterul individului.

Verbalizarea nuanțelor prezente în limba română

O modalitate sigură de a învăța o limbă străină se bazează pe un exercițiu, la îndemâna oricui, cel al audiției. Orele practice care țin de obiectul de studiu ce poartă numele de *Educația și expresia vorbirii scenice* presupun și un astfel de proces de învățare, care reușește să reeduce, inclusiv pe studenții români, să ajungă la întrebuintarea exprimării corecte a limbii noastre. Este necesară precizarea că frazarea limbii române devine pentru actor un punct de reper, foarte important, în actul de creare a rolului. Le amintesc, de fiecare dată, studenților mei că, pentru a ajunge să interpretezi un rol dramatic, nu au voie să excludă etapa prin care învață să lucreze pe text, iar acest lucru se face cu răbdare. Acest proces presupune o lectură a textului realizată prin metoda profesionistului. Rolul pornește de la a înțelege ce anume spune personajul, *de ce* spune și *cum* spune replicile. Cu alte cuvinte, nu e necesar doar să știm să purtăm un costum și traseul mișcărilor din scenă ci, în primul rând, trebuie să știm *ce anume* rostim pe scenă.

Utilitatea unei lecturi îndeplinite corect conduce la înțelegerea prezenței personajului în cadrul piesei dramatice și, totodată, a mesajului pe care îl are de transmis. Actorul are datoria de a repune scenic ceea ce dramaturgul a înfățișat în scris. Un studiu eficient începe cu lectura întregii piese, realizată în repetate rânduri, până ce studentul se familiarizează cu acțiunea piesei. O frazare defectuoasă, deprinsă în timpul lecturilor de la orele de arta actorului, sunt greu corijabile în afara studiului personal pe text. Menirea profesorului de vorbire constă și în a obișnui studentul să lucreze textul dramatic în mod independent de ceea ce se petrece la orele de actorie. El este cel care îi indică studentului cum să ajungă să înțeleagă textul, personajul, cu ajutorul exprimării corecte a replicii. Tot ce ține de frazare, pe un text dramatic, ia naștere în cadrul acestor ore dedicate vorbirii, exprimării, comunicării pentru ca mai apoi personajul să prindă contur prin aplicarea celorlalte elemente care țin de exprimarea sa scenică. Chiar și eu, ca profesor de vorbire, am nevoie ca tehnica rostirii să ajungă până la rostirea unei poezii, a unui monolog dramatic sau a unui dialog dintre două, sau mai multe personaje. În acest sens, nu mă pot detașa de emoție, pe parcursul lucrului alături de student, dar nu doresc nici a mă erija în profesorul de actorie, ci, nu fac decât să delimitez tehnica rostirii de interpretarea finală a rolului.

Accentul este o nuanță dată rostirii. El definește sensul întregii propoziții și dă intenția de care avem nevoie pentru a transmite un mesaj. Atunci când accentuăm greșit, exprimăm greșit întreaga idee și se poate deduce că nu știm ce spunem, că nu am înțeles sensul replicii. Textul poate fi cel al unei poezii sau poate aparține dramaturgiei. Așa cum putem comunica cu ajutorul unui monolog o putem face și cu ajutorul unor versuri. Pentru începutul aplicării exercițiilor tehnice mă folosesc de ambele variante și explic asemănarea, dintr-un anumit punct de vedere, dintre cele două scrieri, cu precizarea că ambele capătă sens abia atunci când le rostim cu sens. Monologul atrage studentul mai mult decât poezia. Curiozitatea m-a făcut să întreb și să aflu de ce se întâmplă acest lucru și părerile, unanim exprimate, au vorbit despre cantitatea cuvintelor cuprinse într-un monolog care, după părerea lor, oferă mai mult timp exprimării dramatice. Este o mare capcană să consideri că, dacă vorbești mult, atunci e obligatoriu să vorbești și bine și că e hotărât lucru că e și bine. Abia după ce lucrează și realizează similitudinile de ordin emoțional, ele devin un exercițiu folositor în care acesta crede. Iar pentru cei care prezintă neclarități în exprimarea în limba română lucrul în paralel pe două astfel de texte ajută la depistarea sensurilor cuvintelor sau a înțelegerii accentuării lor prin metoda comparației.

Tehnici de vorbire utilizate în instruirea studentului basarabean

Un caz aparte îl constituie studentul basarabean care ia, pentru prima dată, contact cu rigorile unui examen de final de semestru întâi și constată o diferență majoră a inflexiunilor prezente în folosi-

rea orală a limbii române față de colegii săi de an. Abia atunci acesta realizează pericolul în care se află și conștientizează importanța lucrului individual. Rar se întâmplă ca studenții, din această categorie, să nu aibă un dezvoltat simț artistic, care include și facultatea de a percepe și, totodată, de a reda corect sunetele muzicale. Pe lângă faptul că este o calitate favorabilă actorului profesionist, ea poate stagna evoluția practicării limbii vorbite cu accentul care o definește în forma oralității sale. Un studiu realizat pe mai mulți ani de lucru la catedră m-a făcut să înțeleg că reeducarea are o etapă foarte importantă, aceea în care tânărul trebuie să se abțină să vorbească. Nu este greu de realizat această etapă, pentru că acum el se va concentra pe opțiunea de a-i asculta pe cei din jurul său și pe modul lor de a vorbi.

Persoana dornică să vorbească corect limba română trebuie, în primul rând, să înțeleagă că totul se petrece la nivel mental. Limba slavă, are, dacă putem spune astfel, o personalitate foarte puternică, greu de uitat, iar cel ce dorește să capete și un alt accent va trebui să aibă, pe lângă voință, și determinare. Ideal este ca grupul social cu care interacționează unul dintre subiecții propuși să dorească același lucru. Se întâmplă deseori ca studentul să finalizeze un studiu alături de mine, la ora practică, și să îl aud pe hol vorbind la fel ca înainte de a lucra. Prin urmare, nu se poate înainta decât dacă subiectul face și în afara orelor practice de vorbire același efort de a-și controla vorbirea.

Câteva exemple de expresii basarabene și echivalentul lor românesc: *mă strădui — mă chinui, eu trăiesc — eu locuiesc; trebuie să își dea stăruința — trebuie să lucreze mai mult.*

Câteva exemple de cuvinte care sunt cel mai des pronunțate incorect: *gândit / mult / găină / dintre / dimineața / bine / nimeni.*

Cu cea mai mare frecvență apare vocala *i*, care favorizează extinderea limbii în latul ei. Pentru a ajunge să pronunțăm corect aceste cuvinte vom realiza, prima dată, exerciții ce țin de gimnastica facială, apoi exerciții care implică această vocală în toate formele ei, așa cum s-a realizat și în tabelul de mai sus pentru consoana *l*. Această vocală mai prezintă o particularitate, care o poate face să sune înmuiat, se formează odată cu deplasarea comisurilor, care, dacă se deschid pe un zâmbet mai larg decât se cere, devine și mai moale. Acest aspect este prezent și la fonemele care mărginesc vocala *i*.

Aș rezuma totul la felul în care ne cultivăm propriul auz. Studentul trebuie să facă efortul de a lectura mult și de a respecta reguli care îl ajută să se desprindă de exprimarea obișnuită și să ajungă la cea artistică. Acest proces este unul de atenție și presupune ca lectura să se facă cu voce tare, astfel ca noi să auzim și, totodată, să înțelegem ceea ce lecturăm. În cazul celor care rostesc vicios este indicat să se reia ideea sau cuvântul, aplicând tehnica ce ține de exercițiile tehnice. A nu se înțelege că textul trebuie urlat sau interpretat urlat, ci rostit cu un volum mediu, comod pentru auzul propriu. Ne referim aici la finalurile de cuvânt care, de cele mai multe ori, sunt fugărite sau la evitarea pronunției unor foneme din interiorul cuvântului. Ideea care susține acest exercițiu este că, dacă noi nu înțelegem ceea ce spunem, atunci niciunul (colegul de scenă, profesorul de clasă, mai târziu, spectatorul) care ne ascultă nu va înțelege, la rândul lui. Astfel că propun o ordine în sensul descifrării înțelesurilor cuprinse în textul dramatic:

1. Citirea integrală a textului pentru a lua cunoștință de acțiunea generală cuprinsă în el (acest exercițiu este sub supravegherea profesorului și se execută alături de studenții distribuiți în acea piesă, cu precizarea că cei care prezintă dificultăți de rostire vor lucra și separat).

2. Apoi recitim și insistăm pe frazele care ni se par neclare în conținutul ideilor lor.

3. Realizăm fișa de personaj.

4. Scriem separat fragmentul pe care îl avem de lucrat pentru examenul de an, lăsând spații între rânduri.

5. Realizăm decuparea ideilor din replicile noastre, considerând și informațiile din celelalte replici, ale celorlalte personaje, cu care interacționăm. Acest exercițiu îl consider necesar și cu o săptămână înaintea expunerii rolului la public. Cu alte cuvinte, nu există o etapă finală de creație pe rol. Consider că atunci când rolul este deja lucrat, se poate proceda astfel, pentru a descoperi noi sensuri și pentru a ajunge la ceea ce vom descrie, în continuarea studiului *asumarea rolului*.

6. Marcăm ideile principale din textul nostru și accentuăm cuvintele care conduc la susținerea ideii din text.

Exercițiul propus ne ajută să ne formăm un stil propriu de a lucra și învăța textul și să dăm o notă personală personajului nostru. Vorbesc astfel studenților de construirea unei amprente individuale pe care o putem conferi interpretării unui rol care ne diferențiază de alte interpretări. Studentul la actorie trebuie, pe lângă tehnica respirației sau a dicției, sau a celor ce țin de ton și voce, să se preocupe, în cadrul orelor de vorbire, și de a obține individualitate în exprimarea scenică.

Personajul dramatic. Asumarea rolului

Așa cum precizăm într-un paragraf de mai sus, efectuarea lecturii textului nu se realizează doar în cadrul orelor de actorie; ea are nevoie de un studiu individual orientat spre descoperirea unor noi sensuri ale cuvintelor, din replicile existente în text, fapt care conduce la o înțelegere mai bună a rolului. În teatru se folosește expresia *asumarea rolului* și mă simt dator să explic, în baza experienței mele de practician și mai apoi a aceleia de pedagog, cum funcționează acest principiu, care stă la fundamentul artei actorului: totul constă în înțelegerea textului din replică și a motivului pentru care personajul este indispensabil întregului, apoi în vizualizarea unui cadru posibil real echivalent cu cel din scena respectivă. Aceste două caracteristici, ale interpretării actoricești, conduc la dezvoltarea emoției în interiorul actorului, care nu face altceva decât că își pune imaginația la contribuție și, cel mai important aspect este acela de a *crede*. Dar această credință, în sensul că cele spuse sau întâmplate pe scenă sunt adevărate, se sprijină pe un minim de talent care, fără muncă, devine accesoriul diletantului. Actorul are meritul de a crea, în mintea spectatorului, imaginea reală a ceea ce rostește el, iar din acest punct de vedere doar o bună frazare îl ajută, în acest sens.

Luând separat, câte un personaj dramatic, vom constata că acesta nu face notă discordantă de acțiunea piesei, iar prezența lui, în acest context, declanșează emoție și acțiune. Felul în care studentul înțelege cum anume va lucra rolul ține și de obișnuința cu care s-a deprins în anii precedenți. Terminarea liceului poate reprezenta un stadiu avansat, sau nu, pentru exersarea memoriei. Capacitatea de a memora se însușește în timp; numai că actorul va trebui să dețină și o altfel de memorie, cea care presupune ansamblul contextului scenic în care se manifestă personajul pe care îl interpretează. Această exersare a memorie este bine să se facă abia după ce studentul are un bagaj de tehnică și practică în a folosi limba română corect.

Concluzii

Adresabilitatea specifică actorului vorbește despre exersarea dexterității cu care folosim, în comunicare, limba română. Normele care compun și conduc la o exprimare clară și corectă nu se pot detașa de o atitudine corespunzătoare. Dar dacă ne referim doar la mentalul individului care preferă să creadă în coeziunea dintre cele trei forme lingvistice românești — limba moldovenească (grai folosit, de preferință, în regiunea Moldovei din România), limbajul basarabean (prezent, într-o formă sau alta, în țara numită Moldova, vechea provincie Basarabia și care este mult influențată de limba rusă, limbă slavă) și graiul care realizează un melanj între limba literară (prost folosită, cu un specific aparte a finalului în *pă, dă*, din dorința de a-i imita pe muntenii lipsiți de cultură lingvistică) și graiul neaoș, moldovenesc — atunci vom conjuga întregul efort pentru a exersa toate cele trei forme și a o propune spre studiu pe a patra — cea corectă. Aceste trei categorii sunt cele pe care le-am întâlnit cel mai des și cu care lucrez în dorința de a ridica barieră imposturii. Vreau să spun că nu toți suntem făcuți din același aluat, cum se spune, ba mai mult, nu toți suntem ceea ce părem a fi. Acest fenomen se manifestă și în rândul tinerilor, aspiranți la meseria de actori, care fac, mai devreme sau mai târziu, diferența dintre diletantism și profesionalism. A repeta continuu studentului la teatru că modul de exprimare este cartea lui de vizită a devenit o obișnuință.

Referințe bibliografice

1. SCUTARIU, I. *Educația și expresia vorbirii scenice*. Iași: Artes, 2017.
2. SCUTARIU, I. *Expresivitate în rostirea scenică*. Iași: Artes, 2011.